

EL CELLER DEL PINELL DE BRAI

Josep A. March
Fotografies: Joan Ferré

EL MODERNISME A EUROPA

Al llarg de les dues darreres dècades del S. XIX apareixen a Europa un seguit de moviments artístics: Art Nouveau a França, Modern Style a Anglaterra, Jugendstil a Alemanya, Sezessionstil a Àustria¹...

Aquests moviments artístics que naixen en plena efervescència de la 2a Revolució Industrial són acceptats i difosos pels fills de la burgesia enriquida a causa de l'esmentada Revolució Industrial.

Els artistes modernistes es rebel·laven contra el materialisme burgès (aquest tret el trobarem també en el Modernisme català ja que la majoria dels artistes modernistes eren fills de la burgesia benestant i que en lloc de seguir amb els negocis dels seus pares, prefereixen viure del seu treball artístic adoptant una postura crítica envers la burgesia i l'ordre establert per aquesta).

Els modernistes adopten a vegades una postura romàntica i porten una vida bohèmia fugint de tot allò que es considera normal i corrent tant pel que fa al vestir com en la manera de comportar-se, això fa que siguin incompresos i alguna vegada criticats.

Influïts per les idees vitalistes de Nietzsche i Kierkegaard així com els simbolistes i parnassians francesos, i també Carlyle, D'Annunzio, Ruskin, Ibsen, Maeterlinck i tot un seguit de pensadors admirats pels modernistes, adopten postures nacionalistes i l'exaltació de l'individualisme amb la qual cosa l'artista és considerat com un geni que està per damunt de les convencions establertes per la societat burgesa a la qual rebutgen. Tot això fa que l'art modernista tingui personalitat pròpia i sigui vistós i original.

EL MODERNISME A CATALUNYA

El modernisme fou un ampli moviment cultural que a Catalunya tingué unes característiques especials, encara que participà dels trets característics més importants dels corrents

modernistes que es desenvolupaven paral·lelament en el temps a la resta d'Espanya i a Europa.

Cronològicament podríem situar l'inici del Modernisme a Catalunya a finals del S. XIX entre el 1888 i el 1892, i el seu final el situaríem simbòlicament en el 1911, any de la mort de Joan Maragall i l'aparició d'algunes publicacions noucentistes importants, encara que hi hauran manifestacions modernistes tardanes que seguiran fins els anys vint, com és el cas de Cèsar Martinell que més endavant estudiarem.

OBJECTIUS

Entre els objectius fonamentals del Modernisme a Catalunya caldria destacar:

a) Sistematització i posada al dia de la llengua catalana que en el període anterior al modernisme, la Renaixença, havia sortit d'un llarg període d'estancament anomenat la Decadència, que avarca els S. XVI, XVII, XVIII i les primeres dècades del S. XIX.

b) A través d'aquesta sistematització lingüística es proposen crear una literatura i un art nacional que expressés les característiques pròpies de Catalunya i al mateix temps reflectís la problemàtica universal. Així els modernistes per una part postulen el nacionalisme i per l'altra el cosmopolitisme.

FONTS D'INSPIRACIÓ

Com hem apuntat anteriorment el Modernisme participa d'alguns trets comuns amb el Romanticisme i com aquest, en el temps s'inspira en l'Edat Mitjana, època florent per al Principat de Catalunya. Aquesta influència medieval es materialitza principalment en l'arquitectura i així trobem elements constructius del gòtic a les construccions modernistes com són: pinacles, finesstrals, vitralls, voltes, arcs... (elements que són presents al Celler Cooperatiu del Pinell de Brai).

En l'espai s'inspiren en països llunyans i exòtics situats a l'Orient, això respon a les

ànsies de llibertat que sentien, igual que els romàntics, i que, algunes vegades davant la impossibilitat de poder viatjar i visitar aquests països, deixaven volar la imaginació cap a aquells llunyans i exòtics indrets, donant lloc a unes manifestacions artístiques singulars i imaginatives. Aquestes influències orientals es fan paleses en la decoració: dibuixos, catifes... Així mateix reben influències del món àrab.

Una tercera font d'inspiració és la natura que és present en l'ornamentació modernista, la Casa Milà, "la Pedrera" i el Parc Güell d'Antoni Gaudí, entre altres, en són dos exemples de l'abans esmentat, en la primera es poden apreciar ondulacions a la façana que suggereixen el moviment de les ones del mar, en el segon l'ús de la pedra rústica per edificar arcs en forma de palmera (detall que també es troba present en la construcció dels arcs en la Cooperativa del Pinell de Brai).

EL MODERNISME I L'ENTORN SOCIO-ECONÒMIC A CATALUNYA

L'aparició del Modernisme a Catalunya coincideix amb una època de prosperitat econòmica i un sentiment d'afirmació nacionalista ascendent.

A la segona meitat del S. XIX, Catalunya junt amb el País Basc s'incorpora al grup de països que duen a terme la Revolució Industrial la qual cosa comportarà un seguit de canvis que afectaran les estructures socio-econòmiques catalanes. La burgesia que és el motor que impulsa el procés d'industrialització a Catalunya s'enriqueix, la qual cosa li permetrà construir "mansions" que són dissenyades per arquitectes de la època, en aquest cas, modernistes, però aquesta burgesia industrial benestant que

anys enrera estava d'acord amb els governs de la casa regnant, els Borbons, ara estan en desacord amb els governs de la Restauració perquè demanen mesures proteccionistes per als seus productes front a la competència que suposa l'entrada al país de productes estrangers. Això farà que la burgesia s'organitzi políticament per tal d'obtenir un cert pes polític al govern central de Madrid, així es potenciarà el sentiment nacionalista a Catalunya la qual cosa donarà lloc a l'aparició del Catalanisme i d'associacions catalanistes de caire conservador com la Lliga de Catalunya fundada el 5 de novembre de 1887, que va participar en la redacció de les Bases de Manresa (1892) i que més tard la majoria dels seus membres s'incorporarien a un dels partits polítics catalanistes més significatius, la Lliga Regionalista (1901) en la que militarien homes tan significatius en la política catalana com: Valentí Almirall, F. Cambó, Prat de la Riba i altres tan significatius en arquitectura modernista com Domenech i Montaner, i Puig i Cadafalch...

EL COOPERATIVISME

El punt de partença del cooperativisme modern té lloc amb la fundació de la Cooperativa de Teixidors de la Rochdale el 1884 a Anglaterra², encara que al llarg de la història s'hagin donat casos d'associacions d'individus que comparteixen algunes de les característiques del cooperativisme com són, l'ajuntar els esforços per tal d'aconseguir unes millores econòmiques o socials i la millor defensa dels seus interessos, entre aquestes podríem citar els gremis medievals. Malgrat tot aquestes manifestacions no són sinó analogies ja que no tenen cap nexe històric amb el cooperativisme modern.

El cooperativisme pretén donar solucions pacífiques i satisfer les reivindicacions socials dels seus associats i així postula una sèrie de principis entre els que podríem destacar:

- Una distribució social més justa de la riquesa.
- Igualtat d'oportunitats per a tothom.
- Impedir l'explotació de l'home per l'home.
- Que el capital no predomini sobre el treball i la persona humana.

Per això, l'home s'associa quan per ell sol és incapaç de lluitar contra la competència i necessita mitjans superiors als que disposa per defensar els seus interessos³.

Aquesta necessitat fa que el cooperativisme des d'el seu inici fins a l'actualitat es manifesti sota diferents modalitats com: consum, crèdit, producció industrial, producció i elaboració de productes agraris, construcció d'habitatges, sanitat...

EL COOPERATIVISME A ESPANYA

Pel que fa a la possessió de la terra a l'Espanya del segle XIX, s'observen unes grans diferències, per una part existeixen els grans latifundis i per l'altra els minifundis, petites unitats de conreu, a més hi havia altres grups com eren els arrendataris i els aparcers que treballaven al camp, encara que no posseïen terres o ben poques.

Davant aquesta situació apareixen les primeres cooperatives impulsades per treballadors del camp, "Torre de San Miguel" (Badajoz) a l'any 1902, Astúries...⁴ que per una banda aconseguixen un abaratiment en la compra dels productes que necessiten pel conreu del camp, adobs... així com l'oportunitat de poder vendre millor els productes que produïen al camp, per altra banda es beneficiaren d'algunes exempcions fiscals.

EL COOPERATIVISME A CATALUNYA

La primera societat agrícola de Catalunya es constituí a Barberà de la Conca (Tarragona), on un grup de pagesos s'uniren i van fundar "La Sociedad de Trabajadores Agrícolas del Pueblo de Barberà" 1894, que més endavant faria possible la construcció del primer celler cooperatiu de Barberà de la Conca 1903, que és el primer de Catalunya⁵, amb la qual cosa aquests grups de pioners del cooperativisme agrari van gaudir d'una infraestructura que els permetria poder comercialitzar millor la seva producció quedant lliures de l'especulació a que eren sotmesos, al mateix temps que van aconseguir algunes millores socials.

Més endavant el 1913 es va construir, també a Barberà de la Conca, un altre celler cooperatiu, "El Sindicat Agrícola", anomenat "El Sindicat dels Rics" perquè, a diferència que l'anterior fou promogut per aparcers i arrendataris, aquest va ser construït per propietaris. Aquestes dues entitats funcionaren paral·lelament fins la guerra civil. Finalitzada aquesta es fusionaren formant la Cooperativa Agrícola de Barberà.

No fou però fins al final de la 1a dècada del

segle XX quan es duren a terme un nombre important de construccions agràries dedicades a l'ús cooperatiu degut a l'acció de la Mancomunitat de Catalunya (Pla de Serveis Públics), que juntament a la pujança del cooperativisme donaran lloc a un seguit de construccions agràries a la província de Tarragona en les quals l'arquitecte vallenc Cèsar Martinell hi va tenir un paper molt important.

CÈSAR MARTINELL I LA SEVA OBRA

Parlar de Cèsar Martinell des d'una sola faceta, l'arquitectura, sense anomenar les altres que va desenvolupar, per una banda seria no fer justícia a la personalitat polifacètica de l'arquitecte vallenc que tant va fer per l'art i la cultura catalana, per l'altra relacionar la seva activitat arquitectònica amb les altres que va desenvolupar al llarg de la seva vida ens permetran comprendre i valorar millor la seva obra de forma global.

Serveixi també per expressar la meua admiració envers aquest senyor que no vaig tenir la sort de conèixer personalment, però que després de conèixer una mica la seva obra i haver visitat algunes de les seves construccions, penso que aquest modest escrit de divulgació pugui ser un petit homenatge a l'home que tant ha enriquit amb les seves actuacions el patrimoni artístic de Catalunya en general i de la província de Tarragona en particular.

MARTINELL ESCRIPTOR

Si bé és en l'arquitectura on Martinell ha destacat més, caldria esmentar també altres facetes de la seva activitat, com és la literària, la qual va desenvolupar intensament i, que citar-la en la seva totalitat seria llarg d'enumerar i així tracta temes relacionats amb la història de l'art a Catalunya com ara: L'art de Poblet, L'art de transició al gòtic, l'arquitectura i escultura barroques i un llarg etcètera que ultrapassa les possibilitats d'enumerar en aquest treball.

A més d'aquesta interessant activitat literària que comença en la seva joventut però, és a partir dels anys quaranta quan adquirirà un volum important. Martinell és també un investigador de la història de l'arquitectura i de l'art, així mateix farà una tasca divulgadora donant conferències de caire docent, primerament a Valls i després en altres indrets de Catalunya, perquè com es diu a la conferència d'Antoni González i

Moreno-Navarro, donada a Valls el 20 de juny de 1992 amb motiu de la concessió de la Medalla d'Or de Valls a títol pòstum a Cèsar Martinell: "No es tractava només de fer cultura sinó també de culturitzar el poble" ⁶.

Malgrat tot i atès que el cos principal del present treball fa referència a l'arquitectura i en especial a les construccions agràries de Martinell, serà en aquest camp on l'estudi serà més extens.

MARTINELL ARQUITECTE

Martinell fou un arquitecte que cronològicament va desenvolupar la seva obra de construccions agràries dins del context que dominava el corrent cultural, ideològic i formal posterior al Modernisme, el Noucentisme, però influït pels seus mestres Gaudí... les construccions agràries de Martinell són una pervivència de l'arquitectura modernista dintre d'un espai i un context on dominaven les formes del Noucentisme.

Caldria dir però que les construccions agràries que Martinell realitzà foren d'una bellesa extraordinària, la qual cosa li va donar prestigi. A banda va dur a terme tot un seguit d'obres tant per particulars i associacions, com altres de tipus religiós com són: obres de restauració i construcció d'esglésies, campanars...

CONSTRUCCIONS AGRÀRIES DE CÈSAR MARTINELL A TARRAGONA

El conjunt de construccions agràries de Martinell a Tarragona el podríem enquadrar temporalment entre 1918 i 1922, època en que coincidiren dos factors que feren possible la construcció d'aquests edificis majestuosos que han perdurat fins l'actualitat i són orgull de les comarques tarragonines.

Els factors abans esmentats són: l'auge creixent de l'associacionisme i el cooperativisme en aquella època i per l'altra la voluntat de la Mancomunitat de Catalunya, entitat política catalana que es va constituir el 6 d'abril de 1914 per la unió de les 4 diputacions catalanes, que es va proposar un extens pla de serveis públics amb especial preferència per la cultura i l'agricultura amb l'objectiu de donar un equilibri a la metròpoli de Barcelona on es construïen tot un seguit de d'institucions culturals i la resta de Catalunya on predominaven les obres de tipologia diversa a través de la concessió de préstecs amb un interès moderat que propiciava la cons-

trucció d'aquests edificis, encara que en alguns casos els préstecs costessin d'arribar havent de recórrer a entitats financeres particulars amb un interès més gravós, com és el cas del Pinell de Brai.

Tornant als cellers cooperatius de Martinell podem veure-hi la influència de Domenech i Montaner que juntament amb el seu fill Domenech i Roura són els autors del celler de l'Espluga de Francolí que s'inaugurà el 1912 amb les seves naus de planta basilical ajuntades longitudinalment, factor que també és present en molts dels cellers de Cèsar Martinell, com és el cas del Rocafort de Queralt i el del Pinell entre altres. També a l'igual que Domenech i Montaner, Martinell utilitzà massivament el totxo en les seves construccions agràries. Per altra banda la influència del modernisme de Gaudí, que fou mestre de Martinell, és evident en la solució a la que acudeix Martinell a l'hora de cobrir els cellers, emprant els arcs equilibrats o parabòlics que són presents en alguns cellers com és el cas del de Gandesa, Rocafort de Queralt i el Pinell de Brai entre altres, amb la qual cosa l'arquitecte vallenc dona una gran vistositat a les seves construccions sense oblidar el fi per al qual han estat concebudes conjugant així en un sol edifici l'estètica i la bellesa amb la praxis i l'utilitarisme.

EL CELLER COOPERATIU I MOLÍ D'OLI DEL PINELL DE BRAI

a) Situació socio-econòmica

A l'igual que la majoria d'indrets de la Catalunya Nova a principis de segle, al Pinell de Brai la terra estava distribuïda en la forma de minifundis, no havent-hi grans unitats d'explotació que pertanyessin a un sol propietari que aglutinés la major part de superfície de conreu del poble. La possessió de les unitats de conreu es distribuïda de la següent manera:

1) Les cases riques o propietaris que tenien unes propietats considerables, sempre parlant a nivell local, que explotaven les seves terres amb el treball d'alguns membres de la unitat familiar ajudats per jornalers que temporalment o de forma fixa treballaven les terres.

2) Les cases mitjanes, propietaris que tenien menys superfície territorial que els anteriors i que explotaven les seves terres en règim d'explotació familiar, contractant temporalment algun jornalero.

3) Els aparcers, que treballaven les terres

dels propietaris en règims diversos segons les condicions establertes: a mitges, al terç, a la cinquena...

Molts d'aquests aparcers així com els jornalers abans esmentats, en la majoria dels casos tenien alguna petita unitat de conreu pròpia que els servia per millorar una mica la seva economia, complementant-la amb el sou que guanyaven al jornal.

A banda d'aquests treballadors agrícoles hi havia un grup de persones que treballaven a les bòbiles dedicades a la fabricació de ceràmica: teules, rajoles i totxo, materials alguns dels quals, com el totxo, seran utilitzats per a la construcció de la cooperativa com més endavant veurem. També era significatiu el treball que realitzaven les dones amb el margalló (palma enana) del qual feien sàrries, cabassos, bufadors...

Els cultius predominants eren: l'oliva⁷, el raïm i els cereals, blat destinat a moldre'l per a fer farina i posteriorment pa, ordi i altres gramínies destinades a pinsos pels animals domèstics. Altres conreus eren l'ametller, el garrofer i la figuera. L'existència de cultius de regadiu era escassa.

Pel que fa a l'elaboració i comercialització dels 2 productes dominants, oli i vi, el primer majoritàriament es molia al poble on hi havia tot un seguit de molins com ara: Molí de Joan Serres, Molí Nou, d'Espinós, del Xocolata, de Franxo, de Montagut, de Pinet, de Roc... entre d'altres.

L'elaboració del vi i la seva comercialització ja era cosa més difícil, ja que s'elaborava de forma artesanal i intuïtiva, aixafant els raïms en petits cellers particulars, situats normalment als soterranis de les cases, dipositant el most en botes de fusta o en petits cups.

Els agricultors que no tenien lloc per poder elaborar i emmagatzemar la seva producció vinícola, havien de vendre-la o bé a d'altres persones del poble o bé a Gandesa, localitat que es troba a 10 Kms. del Pinell.

Tan els que venien els raïms al poble, com els que els portaven a la població veïna abans esmentada, es trobaven sempre davant la mateixa disjuntiva, davant el preu especulatiu que els oferia el comerciant, o s'emportaven els raïms a casa (cosa que no podien fer per no disposar de lloc) o havien d'acceptar el preu que els oferia el comprador, amb la qual cosa queda-

ven indefensos davant l'especulació⁸.

Fins ara, en aquest apartat, hem parlat del vessant econòmic, ara parlarem del vessant social. Ja amb anterioritat a la fundació del "Sindicat" com familiarment s'anomenava i encara hi ha gent que l'anomena avui, el Pinell participava de les idees del cooperativisme i de l'associacionisme que ja des de la 2a meitat del segle XIX seguien una línia ascendent a tot arreu, així ens trobem que la 1a associació de caire polític-social que trobem al Pinell, és el "Centre Catòlic".

Els socis que integraven aquesta societat, malgrat que era d'ideologia conservadora, provenien de diferents capes socials com eren: membres de les cases que abans hem anomenat com a "cases riques" juntament amb membres de les famílies de les "cases mitjanes" així com aparcers i jornalers que treballaven les terres dels propietaris abans esmentats.

Entre les diverses activitats que es duïen a terme en aquest local caldria destacar:

- Cafeteria i sala de ball
- Forn de pa, en règim cooperatiu per a tots els seus associats (instal·lat simultàniament a la construcció de la Cooperativa).
- Secció d'ajuda (socors socials) que pagava una quantitat x i per un temps determinat, quan un dels seus socis patia una malaltia o algun accident que li impedís treballar⁹.

Posteriorment i segons Domingo Montagut Solà, es va fundar la "Societat Obrera i de Socorros Mutuos" al carrer Carretera. Els socis d'aquesta entitat eren tots petits propietaris i obrers d'ideologia progressista.

La construcció d'aquest local social es va fer en règim de peonades, sistema el qual cada individu que estava dintre del col·lectiu anava a treballar de franc quan se l'avisava. El torn d'avisos era rotatiu.

Entre les activitats que es desenvolupaven citarem:

- Cafè i sala de ball.
- Secció d'ajuda (fons comú) que com en el cas abans esmentat del Centre Catòlic, ajudava als seus afiliats quan no podien treballar per malaltia o accident.
- També hi havia una habitació destinada a Centre Cultural on els joves anaven a aprendre a llegir i fer activitats culturals¹⁰.

En l'actualitat "l'Obrera" com familiarment s'anomena és la seu del C. de F. Pinell, havent-

hi ubicat un bar i una sala on s'hi pot fer ball, representar espectacles o dur a terme actes socials.

Uns anys més tard a la fundació de la "Societat Obrera" es funda un altra associació anomenada "La Cooperativa", el local de la qual es va ubicar fent xamfrà a la plaça de l'Església amb el carrer Barreres, on avui està emplaçada la "Cooperativa de Consum" (economat) i la Caixa de Tarragona.

Els socis de la Cooperativa eren també en la seva majoria socis de "l'Obrera".

Les funcions principals que es desenvolupaven en aquests locals eren:

- Servei de Cafeteria.
- Tenda economat.

Finalment citarem una quarta associació, "La Societat Recreativa Pianola", situada al carrer de Miravet.

Aquesta associació es va formar per homes que avui en diríem centristes, ja que alguns d'ells havien estat del "Centre Catòlic" i altres de la Societat "Obrera". Políticament a l'hora de votar, els uns votaven a Esquerra Republicana de Catalunya, mentre que els altres ho feien per partits conservadors.

Unes dècades després de finalitzada la Guerra Civil, el local fou venut a particulars, restant així fins a l'actualitat.

Com a conclusió de l'abans esmentat, per una banda els camperols eren conscients de la necessitat d'ajuntar els seus esforços, construir un local cooperatiu i així poder-se lliurar dels abusos a que eren sotmesos i treure un millor rendiment econòmic derivat de la comercialització i venda de la seva producció agrària, així com una millora qualitativa en l'elaboració dels productes que produïen, sobretot el vi, al ser elaborat per professionals i en un local adequat.

A banda de tot això, voldria remarcar la intenció social i cooperativista dels fundadors que amb l'esperit d'ultrapassar la transformació i venda dels productes del camp van estendre's a altres sectors de la producció i així van habilitar part del que ara és la "Sala de les olives" on hi van instal·lar un taller als anys 20, en el qual es muntaven nines, les peces de les quals eren portades des de Barcelona, avançant-se en més de 50 anys als tallers de confecció que avui en dia hi ha distribuïts pels nostres pobles de la Terra Alta (i a l'igual que avui en aquell temps donava feina a un sector de la població, majori-

tàriament dones, que hi anaven a treballar).

Tot l'abans esmentat juntament amb les condicions favorables que ofería la Mancomunitat de Catalunya a l'hora d'oferir préstecs amb un baix interès, l'entusiasme pel cooperativisme que estava en plena efervescència a Catalunya i la tradició associacionista que com hem vist abans hi havia al Pinell i a la comarca, va fer que un grup de camperols del Pinell majoritàriament socis del "Centre Catòlic" impulsaren el projecte de la construcció del Celler Cooperatiu i Molí d'Oli.

El grup de camperols abans esmentat encapçalat per Joan Baptista Espinós, van formar una junta rectora del que seria la nova Cooperativa Agrícola.

La junta que es va formar, de la que Joan Baptista Espinós fou el primer president, s'encarrega de comprar els solars on es construiria el futur local i es va posar en contacte amb Martinell, el qual es desplaça al Pinell a les darreries del 1918, per tal d'entrevistar-se amb la junta rectora i endegar el projecte del Celler Cooperatiu i Molí d'Oli del Pinell.

EL PRIMER PROJECTE DE L'EDIFICI

La ideologia de Martinell de combinar la bellesa amb la funcionalitat, també es va aplicar al Pinell, per la qual cosa i per tal de determinar les condicions òptimes de la fermentació del vi, actuà com a tècnic enòleg Isidre Camploach, així es construïren les tines, en forma de dipòsits cilíndrics alineats en fileres de 2 al llarg de les naus centrals. El fet de construir les tines en forma cilíndrica en lloc de quadrada, creava uns espais buits entre els dipòsits, la qual cosa facilitava la ventilació amb la consegüent refrigeració i propiciava unes millors condicions de fermentació.

Com a oleotècnic va intervenir Emili Rovirosa.

L'edifici va quedar distribuït en el primer projecte en 4 naus contigües de 10 x 31,50 metres, una de les quals amb dues plantes seria destinada a molí d'oli, i les altres 3 a celler, amb una cabuda inicial de 320.000 Kg d'oli i 22.000 Hl. de vi, que posteriorment es va ampliar.

A la part posterior de les dues naus centrals, es va situar la sala d'elaboració del vi, de 12,50 x 21,50 metres. Posteriorment, per a les tasques de l'elaboració, es va habilitar una dependència situada al costat de les oficines, on ha seguit fins l'actualitat i l'antiga sala d'elaboració, resta des-

tinada a sala de distribució de vi als socis i venda al detall als compradors en general.

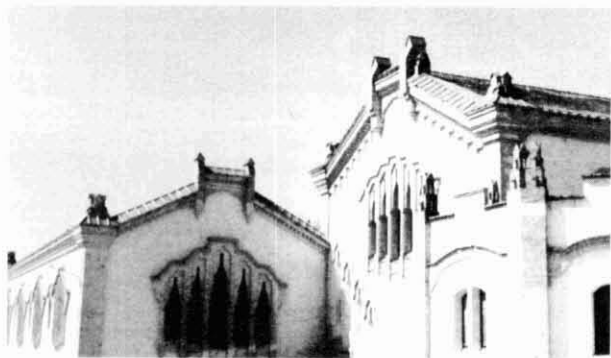
Darrera aquesta sala i a un nivell més alt, es van situar les tolves i el moll de descarrega del raïm, en un espai de 8 x 28 metres, al qual s'accedeix a peu pla per la façana posterior. Sobre el mur que dividia la sala de l'elaboració i les tolves es va projectar instal·lar-hi un dipòsit d'aigua que donaria vistositat al conjunt de l'obra. Aquest element decoratiu amb funcions pràctiques és característic en els cellers de Martinell, com és el cas de Gandesa, Falset, Nulles...

Aquest primitiu projecte es modificà en alguns punts, entre els que caldria destacar:

a) Unió de les dos naus centrals en una sola: "Para evitar la monotonía de las 4 naves contiguas con silueta en zig-zag, fueron unidas las dos naves centrales en una sola de mayor altura, siguiendo la estructura vista en Falset, con lo qual el conjunto adquiriría mayor expresión decorativa"¹¹. Amb aquesta reforma el conjunt de l'obra ja de per si ampul·losa, adquiria la vistositat que la farien acreedora del nom

de "Catedral del Vi", com hom la denomina i cal dir que això té un sentit si tenim en compte la semblança de la façana principal amb les seves 3 naus distribuïdes longitudinalment, la central

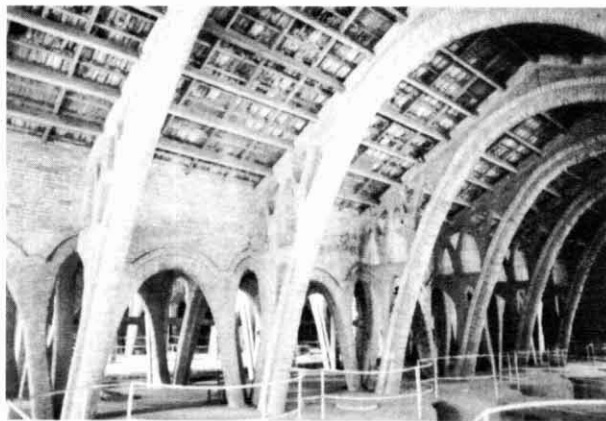
amb una alçaria superior a les dues laterals, els finestrals avitrallats i una mena de pinacles que coronen l'edifici enlairant-se i donant-li gràcia i esveltesa que juntament amb les portalades de pedra picada, els arcs equilibrats de l'interior i altres elements li donen l'aspecte majestuós de les catedrals gòtiques.

b) Una altra reforma sobre el projecte inicial fou la supressió del dipòsit d'aigua cilíndric sostingut sobre tres pilans sobre una plataforma de maó vist que coronaria l'edifici i que malauradament s'hagué de suprimir per motius econòmics.

c) Una tercera reforma fou la supressió d'una marquesina en forma d'emparrat a la porta principal i una escultura a la clau de l'arc de la mateixa porta¹².

També s'havia previst suprimir les rajoles de ceràmica vidriada de Xavier Noguès, que formen el fris de la façana.

Sortosament les rajoles ja estaven en un avançat procés d'elaboració i el projecte va seguir endavant.

No tot però foren reformes que suprimiren elements que minvaren bellesa a la construcció, sinó que també se n'introduïren altres que li

donaren vistositat, com són, per una part la unió de les 2 naus centrals en una sola a la façana i per l'altra la substitució dels elements sustentants, que en el projecte inicial eren de fusta, per arcs equilibrats de totxo vist, construït a rosca que en l'actualitat són un dels elements més vistosos del conjunt arquitectònic del celler.

ELS MATERIALS

Per a la construcció del celler es feren servir materials autòctons del poble, com són la pedra i el totxo, construït aquest en el mateix terme de la localitat, en unes bòbiles que hi havia i que encara existeixen en l'actualitat, encara que dues de les quals ja no funcionen i les altres dues malgrat que segueixen funcionant s'han especialitzat en la fabricació de productes refractaris d'altres tipus.

Per cobrir la teulada, es va fer servir la teula plana per tal d'alleugerir el pes.

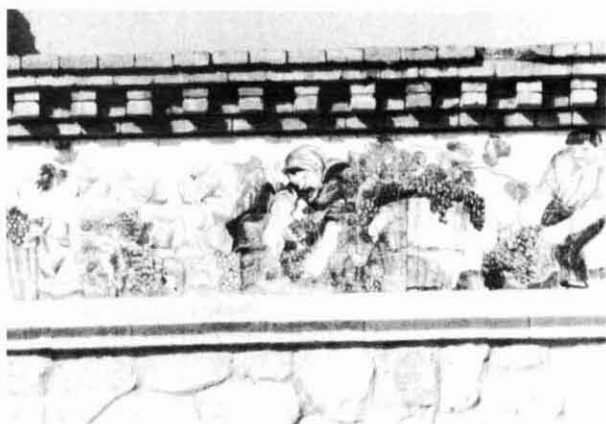
LES FAÇANES

La façana principal podríem dir que està formada per 2 cossos:

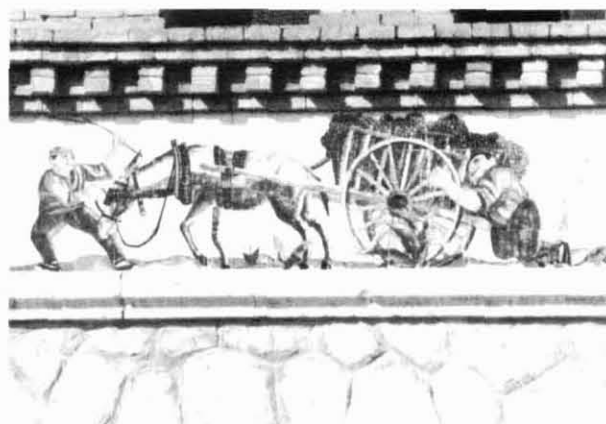
a) Un basament alt de pedra carejada que arriba fins a la part inferior del fris, de ceràmica vidriada que s'estén longitudinalment al llarg de la façana. En aquest primer cos hi trobem distribuïdes simètricament 3 portes que serveixen per accedir a l'interior de les 3 naus, l'arc que formen les portes així com els laterals, són de pedra picada. Situades simètricament a dreta i esquerra de la porta que dona accés a la nau central trobem dos portes de dimensions més petites, també amb els arcs i els laterals de pedra picada. Situades a dreta i esquerra de la porta per on s'accedeix a la nau que conté les oficines i el molí d'oli hi han 2 finestres rematades amb pedra picada, en les quals hi ha reixes de ferro forjat.

Marcant la línia divisòria entre aquest primer cos i el segon, hi ha un fris de 42 metres de llarg per 80 cm. d'alt, amb dibuixos de Xavier Nogués, pintor i caricaturista que pels anys 20 pintava i feia caricatures de borratxos i les exposava per a vendre-les a les galeries d'art anomenades "Laietanes" de Barcelona.

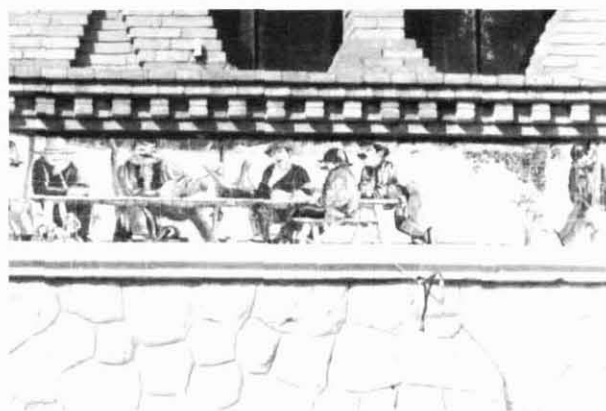
Inicialment hi havia projectat un fris de 80 cm. d'alt en rajoles vidriades formant un escaquejat blanc i blau que separaria el primer cos de pedra vista dels baixos, de la paret arrebossada de la part alta. Però una circumstància fortuïta,

va fer canviar els plans i va donar lloc al meravellós fris que tenim avui. Com he dit abans Xavier Nogués exposava i venia les seves rajoles a les Galeries Laietanes, i va ser allí on Cèsar Martinell les va veure, en va comprar algunes, i va pensar en la substitució de l'escaquejat blanc i blau de la façana per les rajoles que pintava

Nogués. Aquest canvi però, encaria el pressupost, malgrat això com la idea havia agradat molt a Martinell i donat que aquest tenia una certa amistat amb Nogués, li va exposar la seva idea, la qual li va agradar, i li va dir que li donés uns dies per fer el pressupost del que costarien

les rajoles que ell dibuixava. Una vegada fet el pressupost, li va semblar raonable a Martinell, i el va presentar a la junta, que va acceptar la proposta que després es va ampliar a la part superior de la nau del molí i altres llocs de la façana.

Com abans he esmentat, sorgiren dificultats econòmiques, i es decidí suprimir alguns detalls embellidors, entre ells el fris, però degut que aquest ja estava en un procés avançat d'elaboració, es decidí seguir endavant, encara que una vegada acabat no es va col·locar, sinó que, es va guardar en caixons sota la tolva d'entrada dels raïms, i no va ser instal·lat al seu lloc de destí fins el 1949.

Aquesta circumstància però, fou malgrat tot afortunada, ja que, gràcies a estar guardades en caixons, les rajoles no patiren els estralls de la Guerra Civil 1936-39, durant la qual el 1938, en el decurs de la Batalla de l'Ebre, se establí la línia de foc a les serralades de Pàndols i Cavalls, la carena de les quals forma la línia divisòria del terme del Pinell amb els de Gandesa i Corbera, romanent el front a les esmentades serres durant uns tres mesos, la qual cosa va fer que el poble quedés considerablement destruït. Així mateix, el celler patí el pas de la guerra, les empremtes de la qual encara hi són presents a les parets de l'edifici, en forma d'impactes de metralla, fins i tot el celler durant l'esmentada Batalla de L'Ebre va fer la funció de polvorí.

b) A partir de la part superior del fris, s'aixeca el segon cos que forma la façana, en el qual hi trobem distribuïdes simètricament 3 grans finestres avitrallats, construïts amb totxo vist, de la mateixa amplada que la façana de la nau

que estan emplaçats.

En els espais de la façana situats entre les naus, es troben situades 2 creus formades amb rajoles vidriades rematades amb una banda de color blau que formen les mateixes rajoles.

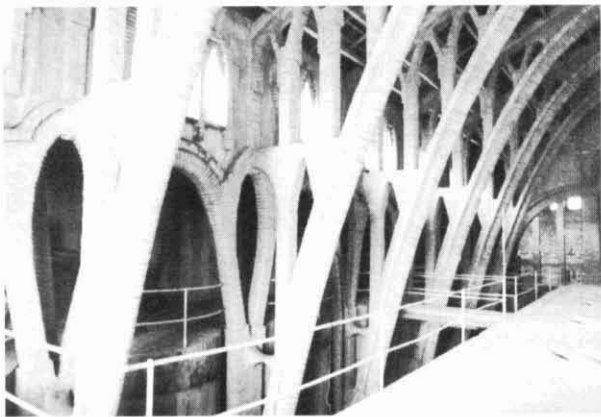

Coronant la part superior del finestral del molí d'oli, es pot apreciar una al·legoria en forma de 2 figures femenines que sostenen com una mena de vel, sobre el qual es poden apreciar algunes branques que semblen d'oliver. La part superior d'aquest segon cos, és coronada amb fileres de totxo vist, el cim del qual és cobert amb rajoles vidriades de color verd.

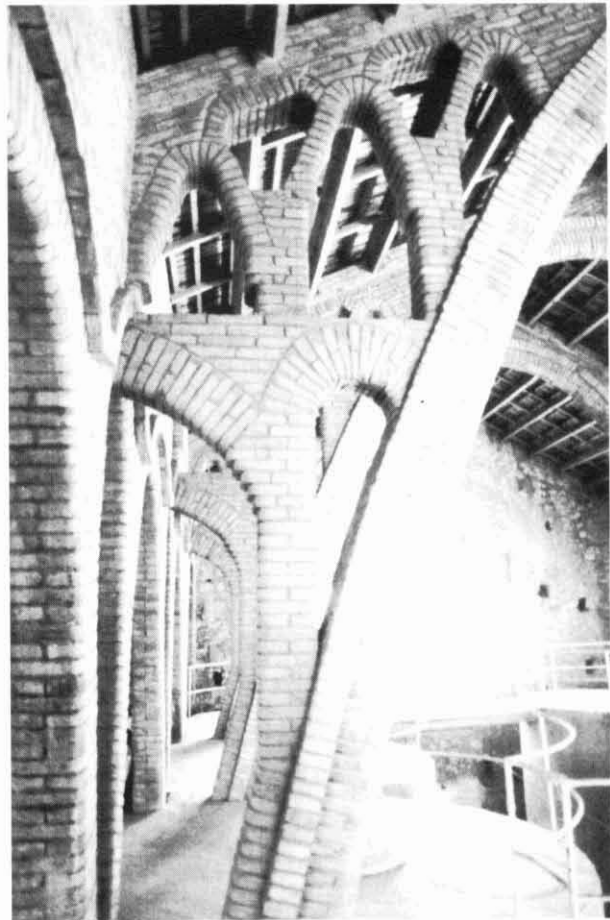
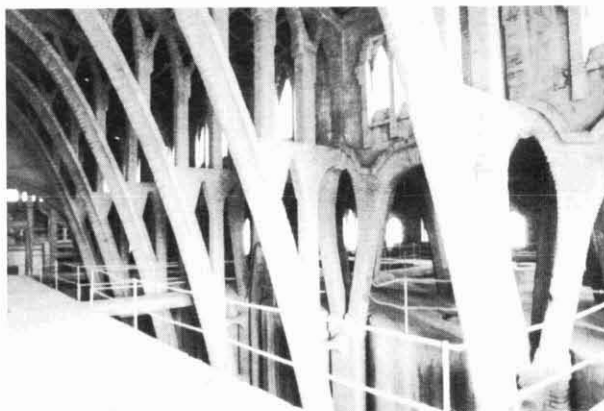

Finalment, tant la façana principal com la façana posterior com els laterals es troben coronats per una mena de pinacles de totxo vist, coberts amb rajola vidriada verda, distribuïts harmoniosament al llarg dels espais abans esmentats.

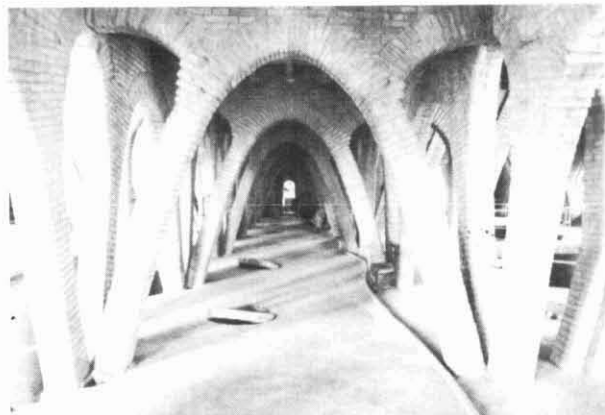

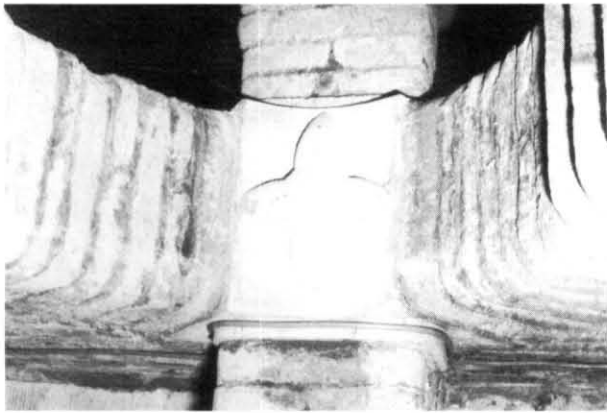
ELS ARCS EQUILIBRATS

Com abans he apuntat, en el primer projecte els elements sustentants de la coberta, estava previst que fossin armadures de fusta de uns 14 metres de llum però després, es va decidir substituir les armadures per arcs equilibrats. Això suposà un encariment de l'obra, ja que la diferència de preu entre els elements

que es van suprimir i els arcs, era de 1000 ptes. per cada arc gran i de 500 ptes. per cada un dels petits, amb la qual cosa la diferència total fou de 10500 ptes¹³. Aquesta diferència, no era considerable si tenim en compte el preu total de l'obra i l'equipament de Maquinària corresponent sobrepassà el milió de ptes. i amb l'ús dels arcs equilibrats o parabòlics, amb els carcanys foradats per arquets donen una gran vistositat al conjunt de l'edifici, el qual guanyà en esveltesa, afavorida per la distribució d'aquests arcs equilibrats en forma de palmera.

Un altre element que li dona vistositat són les escales helicoïdals amb barana de ferro forjat que donen accés als terrats.

LA COOPERATIVA AVUI

El 1922 començà a funcionar la Cooperativa "El Sindicat" com hom diu, i des d'aleshores hi ha hagut una sèrie de reformes que són:

La construcció de tines noves a la nau dreta de la façana, per tal d'ampliar la capacitat del vi, a la dècada dels seixanta.

També en aquests anys es va construir un edifici de nova planta de dues plantes, situat a la part esquerra de la façana principal, destinant inicialment la primera planta a magatzem d'adobs, productes fitosanitaris i altres productes agrícoles, mentre que la segona planta, a la qual s'hi accedeix a peu pla per la part de darrera de l'edifici, fou destinada a garatge dels tractors, que tenia la Cooperativa per tal de prestar serveis als socis.

Aquest edifici es va intentar que fos vistós, per a que guardés una certa relació amb l'edifici del celler i molí d'oli, i a tal fi, es va fer un primer cos amb un basament de pedra vista igual al de l'edifici abans esmentat i, el segon cos, es van obrir finestres de totxo vist, que malgrat no

tinguin l'ampul·lositat dels de l'edifici anterior, sí li donen vistositat i l'estilitzen.

Actualment en aquest edifici s'hi troba emplaçada la maquinària de la trencadora d'ametlles, que els pinellans, emulant els sentiments cooperativistes dels seus avantpassats, van instal·lar el 1983, que trencava tota la producció d'ametlles del poble i part de les de la comarca.

Més endavant, el 1989, seguint el ritme que marcava la Comunitat Econòmica Europea (C.E.E.), aquesta trencadora del Pinell que fou pionera a la comarca, en règim cooperatiu, es va convertir en una O.P.A., en la que es van associar la major part de pobles de la comarca per a trencar la seva producció d'aquest fruit.

Finalment a les darreries de la dècada dels 80 sota la direcció dels arquitectes Agustí Palljà i Salvadó, i Ramon Valls i Ortiz, s'han dut a terme una sèrie d'intervencions arquitectòniques a l'edifici, destinades a arranjar alguns dels seus elements que estaven seriament deteriorats, com eren: la teulada, arrebossament amb morter de les façanes i la col·locació de vidres als finestrals.

CONCLUSIÓ

Des del 1922 que va començar a funcionar "El Sindicat", a la iniciativa dels socis fundadors, aviat s'hi van anar afegint nous associats, fins arribar a la dècada dels 60 que pràcticament la totalitat de les famílies del poble estaven associades en aquesta entitat.

En l'actualitat degut a la davallada generalitzada dels preus dels productes agraris s'ha produït un progressiu abandonament del conreu de la vinya, essent substituït pel de l'ametller, que avui també es troba en recessió, per la qual cosa, aquell edifici que un dia va veure plenes totes les seves dependències, avui, la majoria estan buides. Malgrat tot, l'edifici resta impassible, essent l'admiració de la gent del poble i forana, al mateix temps que es testimoni de la gesta d'un grup de pioners primer i, del poble en general després, que van ser capaços de dur a terme la construcció d'aquest edifici que s'ha convertit en un dels símbols més característics del nostre poble.

AGRAÏMENTS

Per tal de poder obtenir informació per a realitzar aquest treball, he entrevistat persones que ja eren nascudes abans de construir-se el

celler o que han estat relacionades amb ell, per tal de poder obtenir el seu valuós testimoni vivencial, a les quals voldria fer extensiu el meu agraïment. Entre aquestes persones destacaria a Joan Espinós, 86 anys, mort recentment, fill del primer president i un dels principals fundadors, Joan Baptista Espinós; Joan Vallespí de 89 anys, que va treballar a les obres de construcció de l'edifici; Pere Pellissa, president de la Cooperativa en dos ocasions, i secretari de la mateixa durant 20 anys; Josep Montagut, conserge i encarregat de la Cooperativa durant més de 30 anys; Josep Martí, treballador de la Cooperativa des del 1962, i encarregat de la mateixa des del 1973; Manuel Serres Vallés; Julian Alcón; Francisca Ferré, de 89 anys; Baptiste Vallespí Espinós i Josep Maria Altadill. També han estat una ajuda valuosa les consultes i la informació que m'han proporcionat el meu padrí Simó i la meua mare, Antonia Torrado, nascuts el 1913 i el 1911 respectivament.

Finalment agrairia al meu amic Joan Ferré i Serrà, per la seva col·laboració com a autor del reportatge fotogràfic que il·lustra aquest treball.

NOTES

* GRACIA PÉREZ, José: *Iniciación al cooperativismo*; (pàg. 18). Centro Nacional de Educación Cooperativa. Zaragoza.

* MARTINELL i BRUNET, Cèsar: *Construcciones agrarias en Cataluña*; pàg. 31. Ed. La Gaia Ciencia S.A.; Barcelona; 1975.

* Article de Joan Solé i Figueres al *Diari de Tarragona*; pàg. 9; de 12-4-89.

* MARTINELL i BRUNET, Cèsar: *Construcciones...*

* Article de Joan Solé i Figueres al *Diari de Tarragona*; pàg. 9; de 12-4-89.

* Conferència de Antoni González i Moreno-Navarro. Valls, juny 1992.

La superfície destinada al conreu de l'oliver era molt extensa i important quan es va construir la Cooperativa, com ho prova el número de molins que hi havia (jo n'he catalogat 12, però podria haver-ne més), sobrepassava en molt a la producció del vi. Com a nota anecdòtica caldria dir que segons Josep Martí, treballador de la Cooperativa des del 1962 i encarregat de la mateixa des del 1973, que el 1922, primer any que es va elaborar vi, només es van omplir tres tines de pasta i, no fou fins a les dècades del 40 i 50, quan es produeix una arrencada considerable d'olivers que foren substituïts per plantacions de vinya, assolint la cota més alta de aquesta producció, amb la qual cosa s'haurà d'ampliar la cabuda construint noves tines com veurem més endavant.

* MARTINELL i BRUNET, Cèsar: *Construcciones...*

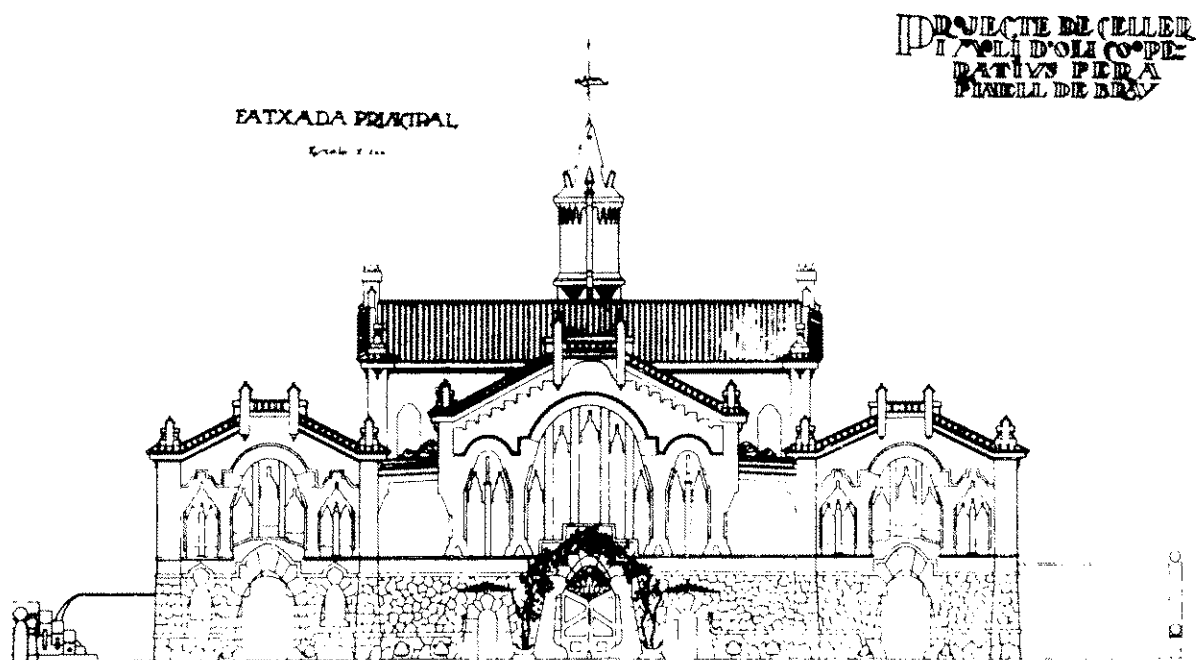
* En l'actualitat s'han endegat unes obres per tal d'arranjar el local, condicionar-lo i dedicar-lo en el futur a fins socials i d'aprofitament de tot el poble.

* Informació aportada per Domingo Montagut i Solà.

* MARTINELL i BRUNET, Cèsar: *Construcciones...*; pàg. 62.

* MARTINELL i BRUNET, Cèsar: *Construcciones...*; pàg. 64.

* MARTINELL i BRUNET, Cèsar: *Construcciones...*; pàg. 63.

Arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

Arquitecte
C. M. Solé